

**Yrityksiin kohdistuvan ja niitä
hyödyntävän rikollisuuden
tilannekatsaus**

nro 16

7.11.2014

Tuoteväärennykset, majoitus- ja ravitsemus- ja logistiikka-alan harmaa talous ja talousrikollisuus

**Yritysturvallisuuden
kansallinen
yhteistyöryhmä**

Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekatsaus

Sisältö

Johdanto	3
Tiivistelmä	4
Majoitus- ja ravitsemusalan harmaa talous ja talousrikollisuus	5
Alan harmaa talous ja talousrikollisuus ilmiönä	5
Tekojen luonne	6
Vaikutukset majoitus- ja ravitsemusosalalla toimiviin yrityksiin	8
Tuoteväärennykset	9
Tuoteväärennykset ilmiönä	9
Tekojen luonne	12
Tuoteväärennysten vaikutukset yrityksiin	13
Logistiikka-alan harmaa talous ja talousrikollisuus	15
Alan harmaa talous ja talousrikollisuus ilmiönä	15
Tekojen luonne	16
Vaikutukset kuljetusalan yrityksiin	19

Johdanto

Tämä on järjestyksessään 16. yrityksiin kohdistuvan ja yrityksiä hyödyntävän rikollisuuden tilannekatsaus. Tilannekatsauksen julkaisee sisäasiainministeriön asettama poikkihallinnollinen yritysturvallisuuden kansallinen yhteistyöryhmä, jossa on edustettuna aiheen kannalta keskeiset viranomaiset, elinkeinoelämä sekä ammattijärjestöt. Tilannekatsauksen valmistelusta on vastannut Keskusrikospoliisi yhteistyössä useista eri toimijoista koostuvan asiantuntijaverkoston kanssa.

Tilannekatsausta on julkaistu vuodesta 2006 kahdesti vuodessa siten, että syksyllä on ilmestynyt yleinen, yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden tilannekatsaus. Keväällä on ilmestynyt teematilannekatsaus, jossa on tarkemmin syvennytty yhteen rikollisuusilmiöön.

Kansallinen yhteistyöryhmä päätti kokouksessaan elokuussa 2013 tilannekatsauksen uudistamisesta. Päätöksen mukaisesti syksyllä ilmestyvä tilannekatsaus sisältää jatkossa enintään neljä yrityksiin kohdistuvan rikollisuuden kannalta keskeistä teemaa. Valituista teemoista kuvataan suppeasti ilmiö ja sen laajuus, tekojen luonne sekä tekojen vaikutukset yrityksiin. Tavoitteena uudessa rakenteessa on, että eri rikosilmiöt ovat keskenään vertailukelpoisia. Lisäksi kunkin ilmiön kehittymistä ajallisesti on mahdollista seurata. Syksyn tilannekatsaus perustuu olemassa oleviin tietoihin.

Keväällä julkaistava tilannekatsaus tulee jatkossakin olemaan teematilannekatsaus. Teemaksi valitaan yksi edeltävän syksyn tilannekatsauksessa käsitellyistä teemoista. Teematilannekatsauksessa tuotetaan valitusta aiheesta syventävää tietoa, jota kerätään mm. kyseisen tilannekatsauksen valmistelua varten kokoon kutsuttavalta asiantuntijaverkoston. Tällä järjestelyllä kyetään tuottamaan tarkempaa tietoa esimerkiksi sellaisista ilmiöistä, joissa suuri osa rikoksista on poliisin tietoon tulematonta piilorikollisuutta.

Tiivistelmä

Majoitus- ja ravitsemusalalla sekä harmaan talouden suhteellinen osuus että sen fiskaalinen merkitys ovat suuria. On arvioitu, että majoitus- ja ravitsemusalalla joka yhdessä euro siirtyy harmaaseen talouteen. Myös alan edustajat pitävät harmaan talouden kilpailua vääristäviä vaikutuksia yleisesti hyvin merkittävänä. Harmaata taloutta ilmenee erityisesti kirjanpidon ohittavana ruoka- ja alkoholimyyntinä, pimeinä palkkoina ja yrittäjätuloina sekä työnantajamaksujen laiminlyömisinä. Viranomaistarkastuksissa löydetyn harmaan talouden osuus ilmoitetuista palkoista on ollut ravitsemusalalla erityisen suuri. Luvaton anniskelu on melko yleistä erityisesti pito- ja juhlapalveluissa, ja verovapaata alkoholia tuodaan tuontisäännösten vastaisesti jälleenmyytäväksi, erityisesti Virosta.

Monissa etnisissä ravintoloissa hinnat ovat niin alhaiset, että niillä on mahdotonta saada toiminnalle katetta. Työntekijöiden alipalkkaus on tällöin tyypillistä, ja pimeä työpaikka liittyy usein laittomaan maahantuloon ja kohonneeseen kiskonnantapaisen työsyrynnän ja ihmis-kaupan riskiin. Toimintaan voi liittyä myös yhteiskunnan tukien väärinkäyttöä ja rahanpesua.

Verohallinnon kriteerien mukaisia riskiyrityksiä ravitsemusalalla on enemmän kuin yrityksissä keskimäärin. Merkittävä osa alan yrityskannasta vaihtuu varsin nopeasti ja lyhytikäisiin yrityksiin voi liittyä talousrikollisuuteen kuuluvia ilmiöitä. Uusien yritysten taustalla on usein aiemmin alalla toimineita henkilöitä ja bulvaanijärjestelyjä.

Tuotevääreennys on rajat ylittävää organisoitumista ja monen tekijän yhteistyötä vaativaa rikollisuutta. Tutkimusten mukaan vetovoimaiseksi sen tekevät muun muassa suuret odotettavissa olevat tuotot, mahdollisen kiinnijäämisen seurauksena vähäisiksi koetut rangaistukset, tuotantokapasiteetin ja teknologian kehittyminen, merkkitarvaiden kysyntä sekä teollisoikeusrikosten rangaistavuuden huomattavat erot eri maissa. Vääreennettyjen tuotteiden salakuljetus EU:n alueelle vaikuttaa talouteen myös aiheuttamalla suuria tullimaksu- ja verotappioita. Ylivoimaisesti yleisin EU:ssa tavattujen vääreennettyjen tuotteiden alkuperämaa on Kiina, josta tuodaan yli 70 prosenttia EU-alueella esiintyvistä tuotevääreennöksistä.

Vääreennettyjen tuotteiden maailmanlaajuisesta taloudellisesta volyymistä vallitsee hyvin erilaisia arvioita. Arviot vääreennysmarkkinoiden maailmanlaajuisesta koosta vaihtelevat 160:n ja 800 miljardin euron välillä. Maailman tullijärjestön mukaan vääreennökset kattavat kymmenesosan maailmankaupasta. Markkinoiden koosta myöskään Suomessa ei ole tarkkaa ja luotettavaa tietoa. Suomessa tulee viranomaisten tietoon varsin vähän immateriaalirikoksia ja niiden määrä on ollut laskussa jo usean vuoden ajan.

Logistiikka-alan kyselyselvitysten mukaan kuljetusyritysten edustajista huomattava enemmistö pitää alan harmaan talouden kilpailua vääristävää vaikutusta vähintään kohdallaisena. Monet kyselyihin vastanneet yrittäjät arvioivat, että pimeistä suoritteista koituvat ongelmat lisääntyvät lähitulevaisuudessa. Eräänä kilpailua vääristävänä ongelmana yrittäjät pitävät alipalkkatun itäeurooppalaisen työvoiman käyttöä, kun kilpailu työvoimasta ja urakoista alalla kiristyy. Myös konkurssikeinottelua pidetään yksittäistapauksissa jopa suurena ongelmana. Tilanteisiin voi liittyä laittomia järjestelyjä kustannusten pienentämiseksi.

Logistiikka-alalla sähköiseen kaupankäyntiin ja sisäkaupan liikenteeseen liittyvä talousrikollisuus on kasvava uhka. Ulkomaankaupassa ja kauttakuljetusliikenteessä talousrikoksia tehdään laillisen liiketoiminnan muodossa. Kuljetusväily- ja huolinta-alalla ulkomaalaisten yritysten merkitys on suuri ja aloilla on runsaasti riskiyrityksiä sekä myös yrityksiä, jotka tuottavat palveluja ulkomaankaupan harmaassa taloudessa toimiville. Kuljetusalaa koskevaa lainsäädäntöä ja sen valvontaa on edelleen syytä vahvistaa harmaan talouden torjumiseksi. Erityisesti on syytä kehittää tiedonvaihdon edellytyksiä ja välineitä viranomaisten ja kuljetussektorin tehokkaan rikostorjuntayhteistyön mahdollistamiseksi.

Majoitus- ja ravitsemusalan harmaa talous ja talousrikollisuus

Alan harmaa talous ja talousrikollisuus ilmiönä

Tähän asti laajimmassa harmaata taloutta käsittelevässä tutkimuksessa, eduskunnan tarkastusvaliokunnalle vuonna 2010 luovutetussa harmaan talouden kokonaisselvityksessä arvioitiin majoitus- ja ravitsemusala yhdeksi niistä aloista, joilla sekä harmaan talouden suhteellinen osuus että sen fiskaalinen merkitys ovat suuria. Muita tällaisia aloja ovat rakentaminen, kauppa, ammatillinen ym. toiminta, hallinto- ja tukipalvelut sekä kiinteistöala.

Verohallinnon kriteerien mukaisia riskiyrityksiä ravitsemusosalalla on enemmän kuin yrityksissä keskimäärin. Merkittävä osa alan yrityskannasta vaihtuu varsin nopeasti ja lyhytikäisiin yrityksiin voi liittyä talousrikollisuuteen kuuluvia ilmiöitä. Uusien yritysten taustalla on usein aiemmin alalla toimineita henkilöitä ja monimuotoisia bulvaanijärjestelyjä.

Edellä mainitun kokonaisselvityksen mukaan majoitus- ja ravitsemusalan tuotanto oli vuonna 2008 noin 6,1 miljardia euroa, joka on 1,6 % kaikkien toimialojen tuotoksesta. Laskennallinen piilotalouden arvo eli pimeä liikevaihto majoitus- ja ravitsemusosalalla oli vuonna 2008 arvioitu 670 miljoonaksi euroksi, mikä oli noin 6 % arvioidusta harmaan talouden kokonaismäärästä, joka oli 10–14 miljardia euroa.

Usein alan harmaan talouden toiminnot täyttävät myös talousrikosten tunnusmerkit. Talousrikollisuudesta koituvia kokonaistappioita on mahdotonta esittää rahamääräisesti, koska merkittävä osa alan talousrikollisuutta on piilorikollisuutta.

Elinkeinon herkkyyttä harmaaseen talouteen osoittaa se että sen kansantalouden tuotososuus on 1,6 % ja osuus Suomen harmaasta taloudesta 6 %. Elinkeinon liikevaihdosta lasketun harmaan talouden osuus on 10,9 % elinkeinossa (em. 670/6 100) eli elinkeinossa joka yhdeksäs euro siirtyy harmaaseen talouteen.

Kokonaisselvityksen mukaan elinkeinossa maksettiin pimeitä palkkoja vuonna 2008 liikevaihdosta laskettuna arviolta 13 000–14 000 henkilötyövuotta vastaava määrä, joka tarkoittaa noin 270 miljoonan euron pimeitä palkkasuorituksia. Valtion kärsimät veronmenetykset tästä arvioidusta pimeästä työtuloista olivat yli 70 miljoonaa euroa menetettyinä ennakonpidätyksinä, arvonlisäverona 170 miljoonaa euroa ja pimeän yrittäjätulon määrä oli 70 miljoonaa euroa. Sosiaalivakuuttamisen tappiot eli eläkevakuuttaminen, tapaturma- ja työttömyysvakuuttaminen olivat puolestaan 60 miljoonaa euroa.

Viranomaistarkastuksissa löydetyn harmaan talouden osuus ilmoitetuista palkoista on ollut erityisesti kahvilaravintoloissa jopa suurempi kuin rakentamisen millään erikoisalalla, ravintoloissa korkeampi kuin talonrakentamisessa. Maksamattoman arvonlisäveron osuus ilmoitetun veron määrästä vuonna 2008 oli toimialoista korkein majoitus- ja ravitsemusosalalla, 11,2 prosenttia, rakentamisessa 8,1 prosenttia.

Vaikka veron maksamatta jättäminen ei sinänsä ole harmaata taloutta, osa siitä liittyy talousrikollisuuteen luettavaan kuittikauppaan, kertakäyttöyritysten hyödyntämiseen, konkurssikeinotteluun ja verovelkojen siirtämiseen maksukyvyttömälle yhtiölle. Näkyvä maksamattomien arvonlisäverojen osuus on 2000-luvulla ollut majoitus- ja ravitsemusosalalla 9 - 11 prosenttia ilmoitetuista veroista ja on kasvussa, mitä voidaan pitää huomattavana kilpailuhaittana. Osuus on suurempi kuin esimerkiksi rakennusosalalla, jolla arvonlisäverojen laiminlyönnit on todettu vakavaksi ongelmaksi.

On ilmeistä, että osaa ilmoitetuista veroista ei ole aiottukaan maksaa. Laiminlyönnit ovat sitä yleisempiä mitä pienemmistä yrityksistä on kyse. Toimintaan voi liittyä myös lyhytaikaisten yritysten hyödyntämistä: yritys voi toimia puolikin vuotta maksamatta maksujaan ennen kuin

viranomaiset ja tavarantoimittajat alkavat puuttua asiaan. Myös negatiivisen saldon ilmoittaneiden yritysten arvonlisäveroihin voi sisältyä epäselvyyksiä, ja arvonlisäveroa jätetään myös kokonaan ilmoittamatta ja maksamatta.

Ravitsemusala on kärkipäässä myös verohallinnon ja luottotietoyhtiöiden häiriölistoilla. Verovelkaisia yrityksiä on varsin paljon jo uusissa muutaman vuoden toimineissa majoitus- ja ravitsemusalan yrityksissä. Liikevaihtoon suhteutettuna ala kuuluu erittäin verovelkaisiin toimialoihin. Selvitysten perusteella verovelat keskittyvät anniskeluravintoloihin ja kahvila-ravintoloihin. Verovelat ovat korkeat myös pitopalveluissa ja ruokakioskeissa.

Suuren ja kohonneen riskin yrityksiä alalla on enemmän kuin yrityksissä keskimäärin. Suuren tai kohonneen riskin luokitteluperusteina ovat verovelkaisuus, yrityksen negatiivinen tausta sekä talous- ja maksuhäiriöt. Etenkin anniskeluravintoloissa (noin 48% kaikista) ja kahvila-ravintoloissa on runsaasti riskiyrityksiä. Maahanmuuttajayritysten osuus riskiyrityksistä on hieman suurempi kuin niiden osuus kaikista majoitus- ja ravitsemusalan yrityksistä.

Lähes puolet alan konkurseista keskeytyy varattomuuteen. Verovelkaisuus voi liittyä harmaaseen talouteen etenkin jos velkaisen yrityksen vastuuhenkilöt jatkavat toimintaa uudella yrityksellä.

Eduskunnan tarkastusvaliokunnalle vuonna 2010 luovutetun kokonaisselvityksen mukaan tutkittuna aikana verovelkaisia yrityksiä anniskelutoiminnassa oli 1 226 kappaletta ja näillä oli yhteensä verovelkaa 13,4 miljoonaa euroa eli keskimäärin noin 11 tuhatta euroa yritystä kohden. Harmaan talouden selvitysyksikön syksyllä 2011 tekemän selvityksen mukaan majoitus- ja ravitsemustoiminnassa oli elokuussa 2011 toimivia yrityksiä verohallinnon tilastoinnin mukaan 15 355 kappaletta, joista 2 391 oli verovelkaisia. Tämä vastaa 15,6 % toimialan yrityksistä. Verovelkojen kokonaissumma oli 28,3 miljoonaa euroa, joka tarkoittaa 11,8 tuhatta euroa verovelkaa yritystä kohden.

Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikkö on lokakuussa 2014 julkaistussa selvityksessä tutkinut Suomen anniskeluluvan haltijoita vuosina 2011 - 2013 ja selvittänyt anniskeluluvan haltijoiden taloudellista luotettavuutta ja lakisääteisten velvoitteiden hoitamista elinkeinotoiminnassa. Selvityksen mukaan anniskeluluvan haltijoiden verovelat, alisuhteiset palkat ja matalakatteisuus ovat lisääntymässä. Verovelkaisimpia ovat iältään 5-9 vuotta vanhat yritykset, joiden osuus kaikista verovelkaisista yrityksistä on 20 prosenttia ja osuus verovelloista runsas 34 prosenttia.

Myös sellaisten luvan haltijoiden määrä, joilla palkat ovat alisuhteiset liikevaihtoon nähden eli palkkojen osuus on alle 20 prosenttia liikevaihdosta, on kasvusuunnassa. Tilastokeskuksen tilinpäätöstilastojen mukaan toimialan palkkojen osuus on tavallisesti 30-40 prosenttia liikevaihdosta. Selvityksen mukaan alisuhteiset palkat ja matalakatteisuus kulkevat ilmiönä käsi kädessä ja ovat lisääntymässä.

Tekojen luonne

Ravitsemusalan harmaa talous on edelleen kasvanut viime vuosina. Etenkin työntekijöiden alipalkkaus ja tuotteiden myynti hyvin alhaiseen, jopa yrittäjälle kannattamattomaan hintaan ovat lisääntyneet. Nämä yritykset eivät tilitä verotuloja valtiolle eivätkä huolehdi muistakaan työnantajavelvoitteista ja viranomaismääräyksistä.

Alan harmaassa taloudessa toimivat yritykset eivät usein myös noudata alan työehtosopimusta, minkä seurauksena työntekijät eivät saa ilta- ja sunnuntailisiä, ylityökorvauksia, sairausajan palkkaa, palkallisia lomia tai muita heille kuuluvia etuja. Harmaan talouden yrittäjät maksavat työntekijöilleen usein palkkaa alle työehtosopimuksessa määritellyn minimitason.

Ravitsemusalan harmaa talous on tyypillisimmillään pimeästi maksettuja palkkoja, veronkiertoa ja ohimyyntiä eli myymällä ravintolassa asiakkaalle kassalaatikko auki ja jättämällä myyntitapahtuma kirjaamatta kassaan. Ohimyyntissä ostotapahtumaa ei lyödä kassaan ollekaan. Näin ollen ostoksesta jää tilittämättä arvonlisävero, eikä asiakkaalta saatua rahaa merkitä yrityksen kirjanpitoon. Asiakkaan pyytessä kuittia kuittipaperin ilmoitetaan joko lopputuneen tai kuitti tulostetaan toisesta kassakoneesta. Usein myös korttimaksulaiteen kerrotaan olevan epäkunnossa, jolloin käteinen on ainoa mahdollinen maksutapa.

Viranomaistarkastuksissa löydetyn harmaan talouden osuus ilmoitetuista palkoista on ollut ravitsemusalalla erityisen suuri. Kassaan kertyneellä ylimääräisellä rahalla maksetaan osa palkoista suoraan työntekijöille käteen. Pimeän työn tekijöistä osa elää yhteiskunnan myöntämällä tuilla tai ovat muutoin työmarkkinoiden ulottumattomissa. Se osuus mikä ei mene pimeisiin palkkoihin, jää yrittäjälle. Laittomuuksia on syytä epäillä myös, mikäli samalla liikepaikalla toimiva ravintola vaihtaa tiheästi nimeään omistajien pysyessä samoina tai päätyy konkurssiin.

Tiuhaan toistuvat hämärät konkurssit ja kertakäyttöyritysten käyttö ovat yleistyneet alalla. Majoitus- ja ravitsemusalan toimintojen ulkoistamisen tarkoituksena jää usein viranomaisille epäselväksi. Piilotalouteen kuuluvat varallisuudensiirrot, kuten ylihinnoitellut vuokrat tai kalustokaupat omistajan ja yrityksen tai samaan yritysrypääseen kuuluvien yhtiöiden välillä ovat lisääntyneet. Alan harmaassa taloudessa yritysten omistajuus on usein epäselvä (ristinomistus, bulvaanit). Omistuksen häivyttämisessä hyödynnetään myös ulkomaisia yrityksiä. Alan yrityksissä esiintyy myös harmaita tavaroiden ja tuotteiden hankintakanavia, jotka ulottuvat ulkomaille, usein Viroon.

Yritysten vaihtuvuus alalla on suurta. Osa ravitsemusalan yrityksistä toimii pitkäjänteisesti ja vakiintuneesti, mutta merkittävä osa alan yrityksistä on lyhyen elinkaaren yrityksiä. Majoitus- ja ravitsemusalan yritykset ovat myös keskimäärin pieniä: reilusti yli 90 prosenttia alan yrityksistä työllistää alle 10 työntekijää, ja monilla ei ole ulkopuolista työvoimaa lainkaan.

Alan harmaata taloutta on perinteisesti esiintynyt keskiolutta hyvin edullisesti myyvissä pikuravintoloissa ja pubeissa, joiden asiakkaat eivät aina ole kiinnostuneita kuitin saamisesta. Nykyään ravitsemusalalla ruokamyynä on ohittanut alkoholimyynnin pimeiden tulojen lähteenä, sillä ruokamyynnin merkitys alalla on lisääntynyt ja pizza-kebab -tyyppiset pikaruokapaikat jäävät helposti valvonnan ulkopuolelle.

Ravintoloiden myynnin kasvu on paljolti ollut jo vuosia ruoka- ja kahvimyynnin (annosmyynti, pikaruoka, nettitilaaminen) varassa, koska anniskelumyynti on vähentynyt ja ravintolapalvelut kilpailevat nuorten aikuisten vapaa-ajasta lukuisien muiden vapaa-ajan palvelujen kanssa. Yrityskanta vaihtuu varsin nopeasti etenkin suurissa asutuskeskuksissa ja kilpailu on kiristynyt.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston Valviran tammikuussa 2011 tekemän selvityksen mukaan runsas 35 prosenttia anniskeluluvista oli myönnetty viimeksi kuluneiden kolmen vuoden aikana: ongelmallisimmissa kohteissa luvanhaltija voi vaihtua jopa alle vuoden välein. Lyhytikäisiin yrityksiin voi liittyä epäterveitä ilmiöitä, joita ei voida lupaprosessissa ennakoita. Esimerkiksi anniskeluluvan hakijoiden tausta on usein moitteeton, koska heillä ei ole ollut aiempaa liiketoimintaa Suomessa, ja anniskelulupa tällöin käytännössä myönnetään. Alan työllistävyyden kasvu on perustunut osa- ja määräaikaisen työn ja vuokratyövoiman lisääntymiseen, mikä ei näy palkkakustannuksissa vaan välituotteiden käytön kasvuna, ja oheispalvelujen ulkoistamiseen.

Verojen ja sosiaalimaksujen osuus ravintola-aterian hinnasta on useita kymmeniä prosentteja. Kun laittomasti toimiva ravintola jättää nämä maksamatta, ruoka-annokset voi hinnoitella edullisemmaksi. Ravintola, joka tarjoaa jatkuvasti annoksia alan yleistä hintatasoa huomattavasti

tavasti halvempaan hintaan, toimiikin luultavasti laittomasti. Alan yrittäjät ovat toistuvasti todenneet, että esimerkiksi suomalaisten suuresti suosimaa pizzaa ei voi koko ajan myydä alle kuuden euron. Tällöin hinnasta ei jää mitään yritystoiminnasta aiheutuvien kulujen kuten verojen, lainakorkojen ja lyhennysten maksamiseen. Raaka-aineiden osuus ravintola-annoksen hinnasta on vain reilut 30 prosenttia. Työvoimakulujen eli palkkojen ja työnantajakmaksujen osuus pizzan myyntihinnasta on 36,5 prosenttia, arvonlisäveron 11,5 prosenttia, vuokran keskimäärin 9,5 prosenttia ja muiden kiinteiden kulujen 8,0 prosenttia.

Monissa etnisissä ravintoloissa hinnat ovat niin alhaiset, että niillä on mahdotonta saada toiminnalle katetta. Työntekijöiden alipalkkaus on tällöin tyypillistä, ja pimeä työpaikka liittyy usein laittomaan maahantuloon ja kohonneeseen kiskonnantapaisen työsyrynnän ja ihmis-kaupan riskiin. Toimintaan voi liittyä myös yhteiskunnan tukien väärinkäyttöä, rahanpesua ja kuittikauppaa.

Kuittikaupassa yrityksen kirjanpitoon liitetään tosiasioita vastaamattomia tositteita, joilla nostetaan yrityksestä varoja pimeisiin palkkoihin ja osakkaille omaan käyttöön. Kirjanpitoon liitettyillä tekaistuilla tositteilla vähennetään perusteetta verohallinnolle tilitettäväksi kuuluvaa arvonlisäveroa, pienennetään liiketoiminnan verotettavaa tulosta ja hankitaan yrittäjille liike-toiminnasta varoja ilman veroseuraamuksia.

Kaupalliseen anniskelutoimintaan hankitaan ulkomailta yhä enenevässä määrin edullisia alkoholijuomia. Tullin valvontatietojen mukaan matkustajatuontina valmisteverotta maahan-tuotuja alkoholijuomia on päätyntä anniskelutoimintaan ja huomattavan määrän alkoholi-juomia epäillään jatkuvasti päätyvän valmisteverotta anniskelutoimintaan. Luvaton anniskelu on melko yleistä erityisesti pito- ja juhlapalveluissa, ja verovapaata alkoholia tuodaan etenkin Virostä tuontisäännösten vastaisesti jälleenmyytäväksi.

Vaikutukset majoitus- ja ravitsemusalalla toimiviin yrityksiin

Majoitus- ja ravitsemusalan yrityksille tehtiin vuonna 2009 edellä mainittua eduskunnan tarkastusvaliokunnalle luovutettua kokonaisselvitystä varten harmaata taloutta ja sen aiheuttamia kilpailuhaittoja koskeva postikysely (95 vastausta). Majoitus- ja ravitsemusalan vastaajat arvioivat harmaan talouden vaikutukset alallaan jopa huomattavasti suuremmiksi kuin rakennusalan vastaajat omallaan. Lähes 90 prosenttia majoitus- ja ravitsemusalan vastaajista piti harmaan talouden kilpailua vääristäviä vaikutuksia alallaan vähintään kohtalaisina, lähes 53 prosenttia merkittävinä tai erittäin merkittävinä. Harmaan talouden haitallisimpina vaikutuksina pidettiin hintojen painumista epäterveelle tasolle, kilpailun vääristymistä ja epäterveiden toimintatapojen yleistymistä alalla.

Harmaata taloutta ei ole onnistuttu kitkemään palvelualalta. Keskuskauppakamarin ja Helsingin seudun kauppakamarin vuonna 2012 julkaiseman selvityksen mukaan palvelualalla pimeästä työvoimasta raportoi 18 prosenttia yrityksistä, mikä oli 6 prosenttia enemmän kuin vuonna 2008. Yritysten rikosturvallisuus 2012 -selvitykseen vastasi 1 681 yritysjohtajaa.

Harmaa talous vääristää kilpailuympäristöä, koska yritykset, jotka laiminlyövät velvoitteitaan, kykenevät tarjoamaan tuotteita ja palveluita kilpailijoitaan halvemmalla. Mikäli harmaaseen talouteen ei puututa tehokkaasti, on vaarana sekä se, että rehellisesti toimiva yritys menettää tiukassa kilpailussa asiakkaita epärehellisille kilpailijoilleen että yhä useampi yritys joutuu kovassa kilpailutilanteessa turvautumaan harmaan talouden toimintamalleihin.

Vuonna 2014 voimaan tullut kuitintarjoamisvelvollisuus on yksi tärkeä keino harmaan talouden torjunnassa majoitus- ja ravitsemusalalla. Kuitintarjoamisvelvollisuus vähentää yrittäjän mahdollisuuksia olla merkitsemättä käteismaksuna saatuja tuloja kirjanpitoon ja samalla edistää ostajan mahdollisuutta havaita harmaata myyntiä.

Harmaa talous vähentää investointimahdollisuuksia ja siten jarruttaa toimialan kehitystä. Harmaa talous voi myös heikentää työntekijöiden asemaa, vaikeuttaa ammattitaitoisen työvoiman saatavuutta ja vähentää alan kiinnostavuutta.

Kertakäyttöyritysten avulla tapahtuva verojen maksamatta jättäminen tuottaa vakavaa haittaa yritysten kilpailuneutraliteetille. Majoitus- ja ravitsemusalan lopettaneiden yritysten määrä on viime vuosina kasvanut, ja kevyin tai alun alkaenkin rikollisin perustein käynnistettyjen yritysten toiminta loppuu nopeasti.

Uusia yrityksiä on syntynyt eniten anniskeluravintolasektorilla, kun taas keskiolutpaikat ovat vähentyneet 2000-luvulla. Majoitus- ja ravitsemusalan lyhytikäisten yritysten suuri osuus johtuu alan alhaisesta yritystoiminnan aloittamiskynnyksestä, ylikapasiteetista ja kovasta kilpailusta. Lyhytikäisiin yrityksiin voi liittyä koko alaa vahingoittavia epäterveitä ilmiöitä kuten harmaata taloutta. Halpatarjonta on kiristänyt kilpailua ja johtanut toimipaikkojen sulkemiseen ja yritystoiminnan loppumiseen, epätoivoisimmillaan vakuutuspetostarkoituksessa suunniteltuihin tuhotöihin.

Harmaan talouden ravintoloihin saattaa liittyä myös terveystarve, sillä ne toimivat usein elintarvikevalvonnan ulkopuolella ja ilman tarvittavia lupia ja omavalvontajärjestelmää. Yrityksissä saatetaan käyttää lisäksi laittomasti maahantuotuja raaka-aineita, joiden sisältöä ja laatua ei välttämättä valvo kukaan. Esimerkiksi matkustajatuontina valmisteverotta maahantuotuihin ja anniskelutoimintaan päätyneisiin alkoholijuomiin voi liittyä merkittävä tuoteturvallisuuskysymys.

Tehokas valvonta ja eri viranomaisten yhteistyö vähentävät riskitoimialoilla harmaan talouden toimintaedellytyksiä ja tervehdyttävät markkinoita. Laaja-alainen viranomaisyhteistyö, eri viranomaisten toimiva työnjako ja tietojenvaihdon esteettömyys ovat tärkeitä valvonnan vaikuttavuuden edellytyksiä. Tärkeitä toimijoita harmaata taloutta koskevissa valvontatehtävissä ovat verohallinnon lisäksi poliisi, alkoholi- (anniskelu), työsuojelu- (pimeä työ) ja ulosottoviranomaiset. Riskikohteisiin liittyy monesti ammattimaista talousrikollisuutta, ja riskikohteiden valvontaan ja sen valmisteluun voidaan tarvita poliisin tukea.

Viranomaisvalvonnan kattavuutta tulisi lisätä parantamalla alan lupa- ja valvontajärjestelmän kattavuutta ja laajentamalla anniskelupaikan käsitteen sisältöä sekä uudistamalla ja sovittamalla yhteen lupajärjestelmää koskevaa lainsäädäntöä. Valvontaa tulisi voida nykyistä enemmän kohdistaa myös ilman anniskeluoikeuksia toimiviin ruokapaikkoihin, sillä harmaan talouden ilmiöt ovat niissä ilmeisesti yleisiä.

Alan kaikille yrittäjille tulisi myös viranomaisten toimesta tarjota nykyistä enemmän ohjausta ja neuvontaa velvoitteiden hoitamiseen. On tavallista, että esimerkiksi maahan muuttaneiden ulkomaalaisten omistamien yritysten työnantajat ja työntekijät eivät ole selvillä Suomen lakisääteisistä työehdoista.

On tärkeää myös vaikuttaa kansalaisten ja yritysten edustajien asenteisiin, jotta sekä yritykset, työntekijät että kuluttajat motivoituvat nykyistä paremmin tekemään omassa toiminnassaan harmaan talouden vähentämistä tukevia ratkaisuja.

Tuoteväärennykset

Tuoteväärennykset ilmiönä

Väärennettyjen tuotteiden maailmanlaajuisesta taloudellisesta volyyymistä vallitsee hyvin erilaisia arvioita. Arviot väärennysmarkkinoiden maailmanlaajuisesta koosta vaihtelevat 160:n

ja 800 miljardin euron välillä. Maailman tullijärjestön mukaan väärennökset kattavat kymmenesosan maailmankaupasta. Markkinoiden koosta myöskään Suomessa ei ole tarkkaa ja luotettavaa tietoa.

EU:ssa tavattujen tuoteväärennösten määrä on ollut jo pitkään huomattavassa kasvussa. Käytännössä lähes kaikkia tuoteryhmiä väärennetään. Eniten tulliviranomaiset ovat takavarikoineet savukkeita ja muita tupakkatuotteita, toimistotarvikkeita, merkkituotteiden logoja, vaatteita, leluja ja lääkkeitä. Vuonna 2013 EU-maiden tulliviranomaiset ottivat haltuun lähes 36 miljoonaa (2012: lähes 40 miljoonaa ja 2011: lähes 115 miljoonaa) tuotetta, joiden epäiltiin loukkaavan teollis- ja tekijänoikeuksia. Vaikka haltuun otettujen tuotteiden määrä oli pienempi kuin aiempina vuosina, niiden arvo on yli 760 miljoonaa euroa (vuonna 2012: noin miljardi euroa, 2011: 1,3 miljardia euroa).

Suomessa kuten muissakin EU-maissa tulli on keskeinen tuoteväärennöksiin ulkomaankaupassa puuttuva viranomainen. EU:n vuoteen 2020 ulottuva strategia korostaa, että immateriaalioikeuksien suojaaminen on yksi EU:n talouden kulmakivi ja tavoitteena on turvata EU:n kansalaisten terveys ja hyvinvointi ehkäisemällä väärennettyjen ja siksi terveydelle ja turvallisuudelle vaarallisten tuotteiden leviäminen markkinoilla.

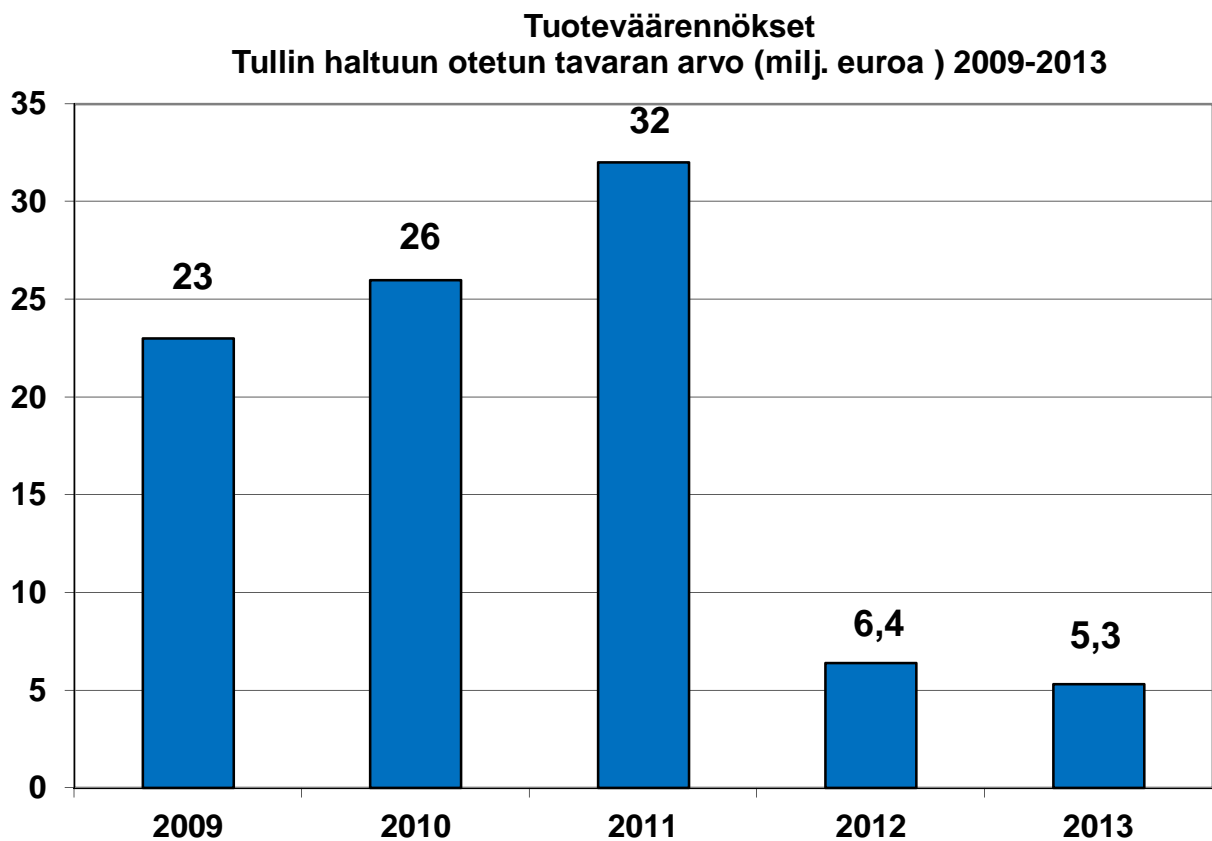
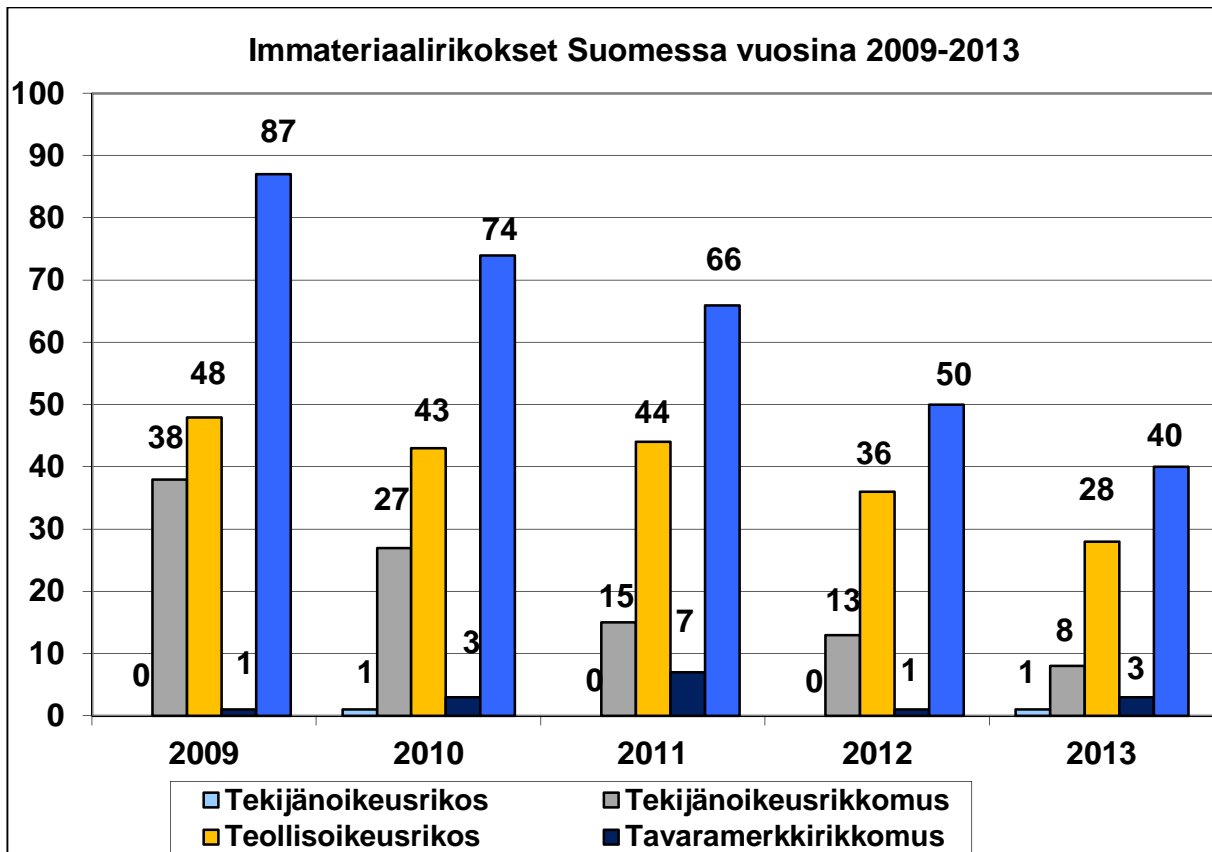
Suurimmat laittomien tuotteiden markkinat Euroopassa ovat Saksassa, Italiassa, Hollannissa, Isossa-Britanniassa ja Espanjassa. Tuoteväärennyksen kohteena eivät ole enää vain ylellisyystavarat vaan myös suurina määrinä vähittäiskaupassa myytävä tavara. EU-alueella on viime vuosina esiintynyt eniten väärennettyjä vaatteita, kenkiä ja elektronisia laitteita. Tuottoisimmissa väärennystapauksissa on takavarikoitu tupakkatuotteita, kenkiä ja laukkuja. Tuoteväärennösten joukossa on myös yhä enemmän lääkkeitä, elektroniikkaa, leikkikaluja, kosmetiikkaa, kodinkoneita, työkoneita, autojen varaosia sekä elintarvikkeita ja juomia - muun muassa lastenruokia. Uusina tuoteväärennöksinä on havaittu myös vaarallisia kasvin-suojeluaineita ja muita vastaavia tuholaismyrkkijä.

Erytisesti ammattimaisessa alkutuotannossa suurimittaisesti käytettävät ja hankintahinnaltaan kalliit kasvinuojeluaineet ovat osoittautuneet väärentäjille rikoshyödyn kannalta erittäin kannattavaksi tuoteryhmäksi, koska niiden markkina-arvo on suuri verrattuna välittömiin valmistuskustannuksiin. Alkuperäisen kasvinuojeluaineiden hintaan sisältyvät useiden vuosien tutkimus-, tuotekehittely-, hyväksyntä- ja hyväksynnän ylläpitokulut sekä jatkuvaan laadunvalvontaan liittyvät kulut, joita väärentäjien ei tarvitse kustantaa. Eurooppalaista kasvinuojeluteollisuutta edustava ECPA on arvioinut, että varovaisestikin arvioiden 5-7 prosenttia EU:ssa myytävistä kasvinuojeluaineista on laittomia väärennöksiä.

Suomessa tulee viranomaisten tietoon varsin vähän immateriaalirikoksia ja niiden määrä on ollut laskussa jo usean vuoden ajan. Vuonna 2013 Suomessa väärennettyjä tuotteita viranomaiset ottivat haltuun hieman yli 200 000 kappaletta, noin 80 000 vähemmän kuin vuonna 2012. Vuonna 2013 immateriaalirikoksia kirjattiin yhteensä 40 kappaletta, joista teollisoikeusrikoksia oli 28, tekijänoikeusrikoksia 1, tekijänoikeusrikkomuksia 8 ja tavaramerkkirikkomuksia 3 kappaletta.

Vuoden 2014 tammi-kesäkuun aikana teollisoikeusrikoksia, tavaramerkkirikkomuksia sekä tekijänoikeusrikoksia ja -rikkomuksia tuli tullin tietoon 11 (vastaavana aikana vuonna 2013: 19; 2012: 18; 2011: 30). Suurin osa niistä oli tekijänoikeusrikkomuksia (6) ja seuraavaksi eniten teollisoikeusrikoksia (5).

Suomessa vain pieni osa tuoteväärennysrikollisuudesta tulee viranomaisten tietoon. Tuoteväärennysrikollisuuden kokonaismäärästä ja taloudellisista vaikutuksista ei ole saatavilla luotettavaa ja täsmällistä tietoa, minkä vuoksi alan kokonaisrikoshyödyistä ja -vahingosta ei voida tehdä luotettavia arvioita.

Taulukoiden lähde: Tulli

Suomen tapauksista tekijänoikeusrikkomusten osalta lähes kaikki tapauksista tulee ilmi Venäjältä Suomeen suuntautuvassa liikenteessä – Venäjältä tuodaan Suomeen väärennetyjä CD- tai DVD – levyjä. Teollisoikeusrikkosten osalta väärennetyt tavarat paljastuvat joko matkustaja- tai postiliikenteessä. Vuoden 2014 tammi-kesäkuun aikana tullin haltuun ottaman laittoman tavaran arvo olisi aitona ollut 0,17 miljoonaa euroa (vastaavana aikana vuonna 2013: 3 miljoonaa euroa; 2012: 3 milj. euroa ja 2011: 9 milj. euroa).

Tuoteväärennysongelmaan puuttuminen edellyttäisi, että EU:ssa ja myös Suomessa olisi olemassa täsmällistä ja luotettavaa tietoa ongelman todellisesta laajuudesta ja trendeistä. Immateriaalioikeuksien loukkausten taloudellisista vaikutuksista ei kuitenkaan nykyisellään ole saatavilla riittävästi täsmällistä ja luotettavaa tietoa. EU:n ja edelleen Suomen tulliviranomaisten tilastotiedoista saadaan tietoja tullitoiminnassa havaituista tuoteväärennystapauksista, mutta esimerkiksi piratismiin tai Internetissä jatkuvasti tapahtuvien suurimittaisten tekijänoikeusloukkausten taloudellisista vaikutuksista ei ole kovin tarkkaa tietoa.

Tekojen luonne

Tuoteväärennys on organisoitumista ja monen tekijän yhteistyötä vaativaa rikollisuutta. Tutkimusten mukaan vetovoimaiseksi sen tekevät muun muassa suuret odotettavissa olevat tuotot, mahdollisen kiinnijäämisen seurauksena vähäisiksi koetut rangaistukset, tuotantokapasiteetin ja teknologian kehittyminen, merkkitavaroiden kysyntä sekä teollisoikeusrikkosten rangaistavuuden huomattavat erot eri maissa. Väärennetyjen tuotteiden salakuljetus EU:n alueelle vaikuttaa talouteen myös aiheuttamalla suuria tullimaksu- ja verotappioita.

Ylivoimaisesti yleisin EU:ssa tavattujen väärennetyjen tuotteiden alkuperämaa on Kiina, josta tuodaan yli 70 prosenttia EU-alueella esiintyvistä tuoteväärennöksistä. Suomen itärajalla Venäjälle menevässä tavaraliikenteessä tehdyt tuoteväärennysten takavarikot osoittavat, että erityisesti Kiinassa valmistetaan tätä nykyä tuoteväärennyksiä käytännössä kaikista kotitalouksissa käytettävistä tunnetuista kulutushyödykkeistä elintarvikkeita ja lääkkeitä myöten. Viranomaisten tietoon on tullut, että Kiinassa yksi ja sama tuotantolaitos saattaa tehdä päivävuoron aikana aitoja tuotteita, mutta iltavuoron alkaessa materiaali vaihdetaan huonompaa ja tehtaassa ryhdytään valmistamaan tuoteväärennyksiä.

Muita usein esiintyviä tuoteväärennysten alkuperä- tai lähtömaita ja -alueita ovat Thaimaa, Hongkong, Turkki, Yhdistyneet Arabiemiraatit, Intia ja Egypti, joista tulee etenkin väärennetyjä ruokatarvikkeita ja lääkkeitä. Tuoteväärennysten kysynnän kasvu on lisännyt työntekijöitä riistävien ja lapsityövoimaa käyttävien yritysten määrää etenkin Lähi- ja Kaukoidässä.

Tuoteväärennysalalla toimii suuria ja tunnettuja kansainvälisiä rikollisorganisaatioita, jotka monopolisoivat useiden väärennetyjen tuotteiden maailmanlaajuisia markkinoita. Vuoden 2011 lopulla Interpolin ja Europolin yhteisen suuroperaation kohteena oli ruokasalakuljetustoiminta, jonka taustalta paljastui useita järjestäytyneitä rikollisryhmiä. Viikon kestäneen operaation aikana kymmenessä Euroopan maassa takavarikoitiin satoja tonneja väärennetyjä ja heikkotasoisia juoma- ja ruokatarvikkeita, kuten juustoa, oliiviöljyä, samppanjaa, viinejä ja teetä.

Ruokatarvikkeista oliiviöljy on ollut yksi suosituin väärentämisen kohde. Kun halpaa väärennetyä oliiviöljyä myydään aitona italialaisena oliiviöljynä, väärentäjien voitot kohoavat suurmittaisiksi, koska useimmat käyttäjät eivät välttämättä huomaa eroa aidon ja taitavasti väärennetyn oliiviöljyn välillä.

Tuoteväärentäjät ovat alkaneet panostaa enemmän väärennosten ulkoasuun ja laatuun, jotta kuluttajan tai tuoteväärennöksiä pysäyttävän tullin olisi mahdollisimman vaikea erottaa

aitoa tuotetta ja piraattia toisistaan. Maksimaalisen rikoshyödyn tavoittelemiseksi tuoteväärentäjät pyrkivät valmistamaan mahdollisimman laadukkaan oloisia tuotteita. Trendinä on, että verkkokaupassa monien tuoteväärennysten hinta on enää niukasti alkuperäistä halvempi. Asiakas ei osaa epäillä ostamaansa tuotetta eikä välttämättä tunnista ostamaansa väärennykseksi koskaan. Ostamaansa väärennettyyn tuotteeseen tyytyväinen asiakas voi näin ostaa jatkossakin verkkokaupasta samaa väärennettyä tuotetta.

Internetin ja verkkokaupan erittäin voimakas kasvu on merkittävästi heikentänyt lainvalvontaviranomaisten tuoteväärennysrikollisuuteen kohdistaman torjunnan vaikuttavuutta. Ennen verkkokaupan yleistymistä viranomaisten oli rikosanalyysin pohjalta helpompaa seurata ja ottaa haltuun suuria lähetyksiä, joiden epäiltiin sisältävän väärennettyä tavaraa. Jo pitkään verkkosivun on voinut rekisteröidä lähes minne tahansa maailmassa. Verkkokaupassa väärennettyjen tavaroiden välittäjät lähettävät tuotteet suoraan asiakkaille ja pääsääntöisesti pienissä yksittäisissä paketeissa postitullin ruuhkauttamiseksi ja tulliviranomaisten työn vaikeuttamiseksi.

Väärennettyjä tuotteita sisältävien postipakettien takavarikot ovat lisääntyneet viime vuosien aikana. Vuonna 2013 EU:n alueella ilmitulleista tuoteväärennöksistä jo noin 70 prosenttia havaittiin posti- ja kuriiriliikenteessä. Postiliikenteen haltuunotoista 19 prosenttia oli lääkkeitä. Etenkin väärennettyjä lääkkeitä ja kehonhoitotuotteita sisältävien pienten postipakettien hyvin suuri määrä heijastaa Internet-kaupan erittäin voimakasta kasvua. Maailman terveysjärjestön WHO:n arvion mukaan noin puolet Internetissä kaupattavista lääkkeistä on väärennettyjä.

Tuoteväärennysten vaikutukset yrityksiin

Lainsäädännössä immateriaalioikeudet ovat luonteeltaan lähtökohtaisesti yksinoikeuksia eli vain kyseisen oikeuden haltija tai joku muu hänen luvallaan saa käyttää tiettyä tavaramerkkiä tai patentoitua keksintöä ammattimaisesti hyväkseen. Tämänkaltaisen yksinoikeus on tarkoitettu toimia kannustimena yksilöiden ja yritysten luovalle ja innovatiiviselle toiminnalle, josta koituvat hyödyt tulisivat myös yhteiskunnan osaksi. Tavaramerkin avulla tuote myös erottuu markkinoilla olevista vastaavista kilpailevista tuotteista.

Yrityksille aiheutuu merkittäviä taloudellisia menetyksiä tuoteväärennöksistä. Väärennetyt tuotteet vievät laillisilta tuottajilta ja jälleenmyyjiltä osan myynnistä, jolloin tavarantoimittajien, kuljetusliikkeiden ja tuotannon muiden tukipalvelujen tarve vähenee. Väärennökset pienentävät yritysten aitojen tuotteiden markkinoita ja tuloja ja tämän seurauksena Euroopassa menetetään arviolta 100 000 työpaikkaa vuodessa.

Väärennetyt tavarat vahingoittavat yrityksen ja sen aitojen tavaramerkkien mainetta ja alenavat niiden arvoa kuluttajien ostopäätöksissä. Kuluttajat voivat luulla niitä aikaisempaa huonompilaatuisiksi tai eivät voi olla varmoja, onko kyseessä aito tavara vai tuoteväärennös.

Tuoteväärennysrikollisuudesta aiheutuu suoria taloudellisia vahinkoja myös yritysten yhteistyökumppaneille, erityisesti markkinointi-, mainosalan ja logistiikka-alan kumppaneille. Tuoteväärentäjät pystyvät suoraan hyödyntämään aidon tuotteen olemassa olevia markkinoita.

Tuoteväärennöstopauksissa uhkana ei ole vain tuotteeseen liittyvien oikeuksien rikkominen vaan myös kuluttajan terveydelle ja turvallisuudelle aiheutuvat vaarat. Väärennetyistä tuotteista ei ole luotettavaa, tutkittua tietoa, ja siksi esimerkiksi vaate voi syttyä helposti palaamaan tai aiheuttaa käyttäjälleen vakavia allergisia reaktioita. Edellä mainittujen väärennetyjen kasvinsuojeluaineiden käytöstä aiheutuvat välittömät riskit liittyvät sadon tuhoutumiseen tai vioituksista johtuvaan sadon alenemiseen. Väärennetyjen tuholaistorjunta-aineiden jäämiä, epäpuhtauksia, terveydelle haitallisia tai jopa myrkyllisiä ainesosia voi jäädä satoon ja

kulkeutua elintarviketeollisuuden tuotantoon. Samoin väärennetyt lääkkeet voivat olla hengenvaarallisia, sillä ne saattavat sisältää tuoteselosteesta joko täysin poikkeavia aineita tai liian vähän vaikuttavaa ainetta.

Keväällä 2014 Suomessa tavattiin väärennettyä syöpälääkettä. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun lääkeväärennös havaittiin päätyneen lailliseen lääkejakeluketjuun Suomessa. Muutamia annospakkauksia oli jo ehditty toimittaa sairaaloihin ja käyttää hoidossa ennen väärennysepäilyjen ilmituloa. Väärennöksen kohteeksi joutunutta valmistetta käytetään sairaaloissa rinta- ja mahasyövän hoitoon. Pakkauksissa lääkepullojen sulkimena olevat kumitulpat oli silmin havaittavasti lävistetty. Lääkepullojen sulkimien puhkaiseminen vaarantaa lääkkeen steriiliyden. Myös se, että vaikuttavaa ainetta on liian vähän, tekee väärennetyistä lääkevalmisteista vaarallisen, koska potilas ei saa tarvitsemaansa lääkitystä. Lävistetyissä lääkepulloissa oli vaikuttavaa ainetta hyvin pieni määrä aitoon lääkevalmisteeseen verrattuna. Suomessa väärennöksiksi epäiltyjen erien uskotaan päätyneen Euroopan lääkemarkkinoille Italiassa.

Lääkkeiden rinnalla myös elintarvikkeita väärennetään. Vuoden 2013 alussa Suomen ruoka-kauppa asiakkaineen tuli osalliseksi niin kutsutusta eurooppalaisesta hevosenlihaskandaalista, jossa alun alkaen romanialaisten teurastamojen tuottamaa hevosenlihaa myytiin naudanlihana. Euroopan ruokamarkkinoita ja elintarvikkeita valmistavia yrityksiä vahvasti ravistelleen väärennetyin lihan markkinoille toimittaneiden tahojen osoitettiin oleva vahvasti yhteydessä veroparatiiseihin, monimutkaisiin yritysketjuihin ja jopa kansainväliseen rikolliseen asekauppaan.

Lääkkeiden rinnalla useat väärennetyt sähkö- ja elektroniikkalaitteet ja autojen varaosat ovat aiheuttaneet vakavia vahinkoja ja toimintahäiriöitä käytössä. Esimerkiksi Helsingin tulli löysi alkuvuonna 2013 autojen turvatyynyjen suojakuoria noin 50 000 euron arvosta. Väärennetyt kuoret oli tarkoitettu asennettavaksi lauenneiden turvatyynyjen tilalle. Onnettomuustilanteessa turvatyyny ei olisi lauennut, koska sellaista ei olisi kuoren sisällä ollut. Samoin tullitarkastuksissa on takavarikoitu autojen jarrupalloja, joiden tärkein osa eli kitkapinta oli tehty lehmänlannasta. Viime kädessä tuoteväärennösrikollisuus johtaa laillisen tuotannon kärsimiin tappioihin, jotka voivat aiheuttaa irtisanomisia, kehitystoiminnan estymistä ja laillisen tuotannon korvautumista laittomalla.

Tuoteväärennosten tuonti elinkeinotarkoitukseen on laitonta samoin kuin piraattitalenteiden tuonti omaan käyttöön. Kuitenkin viranomaisten ja tuoteväärennyksiin erikoistuneiden asianajotoimistojen tietoon tulee jatkuvasti ilmi tapauksia, joissa tilataan järjestelmällisesti tuoteväärennöksiä esimerkiksi Kiinasta, tarkoituksena myydä niitä eteenpäin Internetin verkkosivustoilla.

Kansainvälisesti tarkasteltuna Suomen kotimarkkinoiden rajallisuus ja korruption vähäisyys eivät houkuttele tuoteväärennysten levittäjiä ainakaan laajentamaan toimintaansa Suomessa. Toisaalta aineettomien oikeuksien loukkaamisesta langetettavat vahingonkorvaukset ovat kansainväliseen tasoon ja loukkausten vakavuuteen nähden suhteellisen vähäisiä. Nykykäytännön ja näyttöongelmien johdosta loukkaajan korvattavaksi tulevat korvaukset eivät välttämättä ole samassa mittakaavassa loukkauksesta saavutetun hyödyn kanssa.

Immateriaalirikosten toteuttamiseen tähtäävä laitton liiketoiminta ja talousrikollisuus ovat kuitenkin voimistuvia uhkia, sillä Suomen lähialueilla on erittäin suuria tuoteväärennosten tuotanto- ja markkina-alueita kuten Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä. Suomen merkitys Kaukoidästä Venäjälle suuntautuvassa tuoteväärennysten salakuljetuksessa ja välivarastoinnissa vahvistuu ja Kiinan voimakkaasti lisääntyvä tuoteväärennysrikollisuus on kasvava uhka myös suomalaisten yritysten laatutuotteille. Erityinen haaste koituu Internetistä, jossa tuoteväärennöksiä suurimittaisesti kaupataan anonyymisti.

Yrityksen pitää varmistaa koko toimitusketjun toimintatavat ja eettisyys. Samalla voidaan myös tuoteväärännösten riskejä minimoida.

Tulli pysäyttää joko itsenäisesti omien tarkastustensa perusteella tai tavaramerkinhaltijoiden pyynnöstä havaitut tuoteväärännökset tai tavarat, jotka loukkaavat tai ovat sekoitettavissa jonkun tavaramerkinhaltijan rekisteröityihin tavaramerkkeihin. Lopulta kuitenkin yritys alkupe-
räisen tavaramerkin haltijana päättää mihin toimenpiteisiin ryhdytään. Väärännösten hävit-
tämisen kulut maksaa tuoteväärännöksen maahantuojat.

Laadukas teollis- ja tekijänoikeusjärjestelmä edellyttää sekä toimivia oikeussuojamekanis-
meja että tehokkaita keinoja oikeuksien valvomiseksi. Suomalaiset yritykset suojaavat melko
hyvin omia keksintöjään patenttijärjestelmän puitteissa ja myös tavaramerkkejä suojataan.
Suomalaisyrietykset eivät ole kuitenkaan riittävän valvutuneita muotoilun suojaamisessa.
Suojaamattomista design-tuotteista tehdään nopeasti teollisia plagiaatteja varsinkin Aasias-
sa.

Suurten yritysten riskienhallintatoimet mukaan lukien teollisoikeuksien suoja on keskimäärin
kehittyneempää kuin pienissä ja keskisuurissa yrityksissä. Tästä syystä erityisesti pienten ja
keskisuurten yritysten tiedonsaantiin riskienhallinnan kehittämiseksi on syytä panostaa.

Viranomaisten ja yritysten taholta toteutettava teollis- ja tekijänoikeuksien valvonta on vält-
tämätöntä, koska tietyt sääntelemättömässä ympäristössä valmistettavat väärännökset (ku-
ten elintarvikkeet, lääkkeet, vartalonhoitotuotteet ja lelut) voivat aiheuttaa vakavan uhan tuot-
teita käyttävien terveydelle ja turvallisuudelle. Myös kauppakumppanien kanssa tehtävällä
yhteistyöllä voidaan merkittäväällä tavalla estää teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavien tuot-
teiden vientiä EU:hun ja edelleen Suomeen.

Tuotannonalan kanssa tehtävä yhteistyö on myös erittäin tärkeää, jotta voidaan varmistaa,
että teollis- ja tekijänoikeuksia loukkaavat tuotteet voidaan tunnistaa kunnolla. Yrietykset voi-
vat pyytää tullia toteuttamaan toimia, jos ne epäilevät, että niiden teollis- ja tekijänoikeuksia
loukataan. Lisäksi tulli voi tehdä tarkastukset kohdennetummin tuotannonalalta saamiensa
tietojen ansiosta.

Logistiikka-alan harmaa talous ja talousrikollisuus

Alan harmaa talous ja talousrikollisuus ilmiönä

Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikkö julkaisi elokuussa 2012 tavaraliikennelu-
vanhaltijoita koskevan ilmiöselvityksen, jossa on selvitetty muun muassa sitä, ovatko luvan-
haltijat verohallinnon rekisteritietojen tehdyn arvion nojalla hoitaneet verotukseen liittyvät
julkisoikeudelliset velvoitteensa ja minkälaisia muita talouteen liittyviä ongelma-alueita toimi-
alalla rekisteritietojen perusteella löytyy. Selvityksessä ei ole voitu selvittää rekistereistä il-
menemättömän piilotalouden määrää taikka ilman liikennelupaa tapahtuvaa tavarankuljetus-
ta.

Kuten majoitus- ja ravitsemusalalla myös logistiikka-alalla alan harmaan talouden toiminnot
täyttävät myös talousrikosten tunnusmerkit. Talousrikollisuudesta koituvia kokonaistappioita
on kuitenkin mahdotonta esittää rahamääräisesti, koska merkittävä osa alan talousrikolli-
suutta on piilorikollisuutta.

Edellä mainitussa verohallinnon ilmiöselvityksessä on todettu, että tavaraliikenneluvanhaltijoiden verotarkastusten yhteydessä harmaan talouden yritykseksi on merkitty 81 yritystä eli 11,2 % kaikista tarkastetuista 722 yrityksestä. Jos tarkastellaan vastaavalla ajanjaksolla (vuosina 2003–2011) harmaan talouden yritysten kokonaismäärää kaikissa verohallinnon tekemissä verotarkastuksissa, niin harmaan talouden yrityksiksi on paljastunut tai tullut luokitelluksi 20,5 % tarkastuskohteista. Ero prosenttiluvuissa ei välttämättä kerro siitä, että tavaraliikenneluvanhaltijoiden joukossa olisi keskimäärin vähemmän harmaan talouden yrityksiä kuin muissa yrityksissä. Alempi prosenttiluku saattaa myös kertoa siitä, että tavarankuljetusalalle ei ole tehty paljon niin sanottuja kohdennettuja tarkastuksia vaan tarkastusotos on ollut yleisluontoisempi.

Viimeisimpien seikkaperäisten bruttokansantuotelaskelmien perusteella harmaan talouden osuus tieliikenteen tavarankuljetuksen tuotoksesta oli vuonna 2009 noin neljä prosenttia, rahamääräisesti noin 230 miljoonaa euroa. Laskennalliset pimeät palkat ja yrittäjätulot olisivat näin laskien noin 70 miljoonaa euroa.

Suhteellisesti eniten harmaata taloutta on tähän mennessä tehdyissä eri selvityksissä arvioitu esiintyvän Venäjän ja Itä-Euroopan kuljetusliikenteessä, rakennusalan kuljetuksissa ja yksityisissä muuttokuljetuksissa.

Suomen Kuljetus ja Logistiikka SKAL ry:n omien selvitysten mukaan yrittäjät itse kokevat harmaan talouden yhdeksi merkittävimmistä toimialan kilpailuneutraliteettia haittaavaksi tekijäksi. SKAL:n mukaan yrittäjät toivovat valvontatoimien lisäämistä toimialalla.

Tekojen luonne

Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikön tekemien viimeisimpien selvitysten mukaan logistiikka-alalta erityisesti kuljetustoiminta kuuluu työvoimavaltaisena toimialana harmaa talouden ydinalueisiin. Viime vuosina korostetusti esille tulleet harmaan talouden ja talousrikkisuuden tunnusmerkistöihin liittyvät ilmenemismuodot ovat moninaiset sisältäen muun muassa pimeää palkanmaksua, työehtosopimusta alhaisempien palkkojen maksamista, arvonlisäveron maksamatta jättämistä, ulkomaalaisten liikennöitsijöiden laitonta toimintaa Suomen markkinoilla, pimeiden kuljetuspalveluiden myyntiä yksityiseen liikenteeseen rekisteröidyillä ajoneuvoilla, kuljetuskaluston vakuuttamista yksityisliikenteeseen tarkoitetulla liikennevakuutuksella, säännöllistä työaikamääräysten rikkomista ja ylikuormilla ajamista, luvanvaraisen tavaraliikenteen palveluiden myyntiä ohi kirjanpidon ja kertakäyttöyritysten hyväksikäyttöä.

Tyypillistä on myös konkurssikeinottelu, jossa solmitaan kannattamattomia kuljetussopimuksia, jätetään lakisääteiset verot maksamatta ja velvoitteet hoitamatta, viedään yritys konkurssiin ja perustetaan uusi yritys jatkamaan konkurssiin viedyn yrityksen toimintoja, jolloin kyse on ketjuyrittäjyydestä. Tällöin verovelat ja tapa, jolla kuljetusyrittäjät niitä käsittelevät, saattavat liittyä haluun olla maksamatta verovelkoja ja aloittaa yrittäminen uudestaan puhtaalta pohjalta. Monissa tapauksissa käytäntö on kuitenkin osoittanut, että uudet verovelat ja maksuhäiriöt seuraavan tämänkaltaisia yrittäjiä.

Kuljetusalan harmaan talouden ongelmia ovat myös lisänneet velkasaneerausmenettelystä aiheutuva epäterve kilpailu, yksittäisten kuljetusvälittäjien toiminta kuljetusmarkkinoilla, virolaisten ja venäläisten kuljettajien hyvin runsasmittainen käyttö alalla, ulkomaille perustetut suomalaisten kuljetusyritysten tytäryhtiöt ja liikennelupakäytäntö, joka parannuksista huolimatta ei edelleenkaan ota riittävässä määrin huomioon yrittäjien ammattitaitoa ja toiminnan taloudellisia edellytyksiä.

Poliisihallinnon havainnot logistiikka-alan harmaasta taloudesta ovat hyvin samansuuntaisia, kuin mitä Harmaan talouden selvitysyksikön selvityksissä on tuotu esille. Vuoden 2012 alussa poliisissa aloitettiin harmaan talouden torjuntaprojekti, jonka tavoitteena on estää epätervettä kilpailua kuljetusalalla. Torjuntaprojektin väliraporttien mukaan kuljetusalalla eniten epätervettä kilpailua aiheuttavat niin sanotut pimeät kuljetukset ja kuljettajat, laitton kabotaasi, halpatyövoima ja velvoitteiden laiminlyönnit. Pimeät kuljetukset ajetaan joko ilman liikennelupaa tai maksamatta veroja. Osa kuljettajista on niin kutsuttuja keikkakuljettajia, jotka saavat korvauksen pimeästi ilman työnantajan tai työntekijän velvoitteita.

Poliisin torjuntaprojektin selvitysten mukaan kotimaisia yrittäjiä huolestuttavat tällä hetkellä Baltian maista ja Venäjältä tulevat laittomat kuljetuspalvelut, joissa käytetään ulkomaista halpatyövoimaa. Vaikka työntekijät olisivatkin ulkomaalaisia niin sanottuja lähetettyjä työntekijöitä, Suomessa tehdystä työstä heille tulisi maksaa vähintään suomalaisen työehtosopimuksen mukainen palkka. Torjuntaprojektin selvitysten myötä on kuitenkin tullut ilmi, että usein käytäntö tien päällä on toinen. Poliisin suorittamassa raskaan liikenteen valvonnassa on ilmennyt tapauksia, joissa muun muassa virolaiset kuljettajat ovat esittäneet työehtosopimuksia, joiden mukaan heille maksetaan keskimäärin 300-400 euroa kuukaudessa ja lisäksi päivärahat. Kuljettajilla oli virolainen työnantaja, yritys, jolla oli suomalainen emoyhtiö.

Tytäryhtiöiden perustaminen ulkomaille on herättänyt maantiekuljetusalan kilpailuolosuhteita koskevaa keskustelua. Etenkin pienten kuljetusyriyten edustajat ovat kokeneet tytäryhtiöt ainakin jossain määrin epätervettä kilpailua lisääväksi toiminnaksi, jonka tavoitteena on kiertää kuluja. Vaikka suomalaisyriyten tytäryhtiöiden toiminta on yleensä laillista, vaarana on, että esimerkiksi kabotaasimääräyksiä kierretään ja kuljettajia vuokrataan halvan työvoiman maista maksamatta heille Suomessa suomalaisen työehtosopimuksen edellyttämää palkkaa.

Osa suomalaisista kuljetusyrittäjistä käyttää ulkomaalaisten vuokratyöfirmojen palveluja tai on siirtänyt yrityksensä Viroon, jolloin yrittäjä välttyy useilta Suomessa vallitsevilta velvoitteilta. Mahdollista on, että työnantajamaksuja ei aina hoideta eikä työehtosopimuksen mukaisia palkkoja tai lisiä Suomessa tehdystä työstä makseta.

Ulkomaalaisten kuljettajien määrä suomalaisissa yrityksissä on lisääntynyt. Ulkomaalaiset kuljettajat ajavat usein maksimimäärän ja saattavat tehdä sen lisäksi muuta työtä saman verran yksinkertaisella palkalla. Kuorma-autoissa voidaan käyttää poliisin havaintojen mukaan polttoaineena polttoöljyä tai jopa rypsiöljyä. Ulkomaalaisten liikenteenharjoittajien saaminen rikosvastuuseen on poliisin mukaan käytännössä erittäin vaikeaa.

Suomen Kuljetus ja Logistiikka SKAL lähetti barometrikysely jäsenyrityksille toukokuussa 2013. Kyselyyn vastasi 637 jäsenyrittäjää noin 4900:stä. Barometrikyselyn ajankohtaiskysymykset liittyivät uuden tavaraliikennelain tehokkuuteen. Tavaraliikennelain muutoksia pidettiin kyselyn vastausten perusteella merkittävänä harmaan talouden torjunnassa, mutta lain käytännön valvonta huolestutti alan yrittäjiä.

Kuljetusyrittäjät pitivät vakavimpina uhkina tavaraliikennelain tehokkuudelle kuljetusasiakkaiden vakiintuneita käytäntöjä valita aina halvin tarjoaja sekä ammattiestojen tilaajan selvitysvelvollisuuteen liittyvän kiinnostuksen ja ohjeistuksen puutetta. Myös tullin ja muiden valvojen viranomaisten kuten poliisien ja ELY-keskusten välinen tiedonkulku huolestutti kuljetusbarometrin vastaajia, samoin se, ettei tullin ehdi riittävässä määrin osallistumaan konkreettisiin valvontatoimiin.

Tavaraliikennelain muutoksista vastausten perusteella merkittävimäksi nousivat alihankinnan tulo liikenneluvanlaiseksi ja niin sanotun 30 prosentin säännön poistuminen. Lähinnä rakennusurakoiden yhteydessä tehtävät kuljetukset tulivat siten nyt myös liikenneluvan piiriin. Myös velvoite kuljettaa kansainvälistä autorahतिकirjaa eli CMR-rahतिकirjaa ja esittää se

pyydättäessä poliisille sekä kabotaasin tarkempi määrittely ja tilaajan selvitysvelvollisuus arvioitiin merkittäviksi parannuksiksi.

Ulkomaankauppaan ja kauttakulkuliikenteeseen liittyvässä talousrikollisuudessa merkittävä uhka on edelleen *liiketoiminnan muodossa toteutettava talousrikollisuus*. Liiketoiminnan yhteydessä tapahtuvaan tullimenettelyjen väärinkäyttöön ja tuotteiden maahantuomiseen, vientiin sekä kauttakuljetukseen virheellisillä asiakirjoilla on edelleen kiinnitettävä erityistä huomiota. Kasvavana uhkana on sähköiseen kaupankäyntiin ja sisäkaupan liikenteeseen liittyvä talousrikollisuus.

Valtioiden välisiä sinänsä lailliseen asekauppaan liittyviä Suomen kautta tapahtuvia luvattomia kauttakuljetuksia on paljastunut Suomessa viime vuosina. Kuljetukset saattavat joissakin tapauksissa aiheuttaa myös riskejä yleiselle turvallisuudelle maa-, meri- ja ilmakuljetuksissa.

Rikollisryhmät hyödyntävät tavaraliikenteeseen liittyvässä rikollisessa toiminnassaan laillista liiketoimintaa, tai rikollisryhmien harjoittama liiketoiminta rakentuu kokonaisuudessaan laitoman toiminnan varaan. Tavarakauppaan kytkeytyvää rikollista toimintaa esiintyy koko logistiikkaketjussa, kuten huolinta-, varastointi- ja kuljetussektorilla.

Usein logistiikkasektorin rikollisuutta esiintyy vientiin liittyvässä liiketoiminnassa. Laittomaan hyödyntämiselle tähtäävässä vientitoiminnassa käytetään muun muassa menetelmiä, joissa osa tavaroista pyritään jättämään verottomina EU:n tullialueelle tulliasiakirjoja väärentämällä. Tullivarastoista on esimerkiksi siirretty säännösten vastaisesti eteenpäin suuria määriä esimerkiksi elektroniikkatuotteita, joista maahantuontiverot on jätetty ilmoittamatta ja maksamatta. On ollut syytä epäillä, että tuotteet ovat jääneet EU:n sisämarkkinoille.

Kuljetus- ja logistiikkatoiminnot tarjoavat mahdollisuuksia erilaisiin petoksiin ja väärinkäyttöön, jotka voidaan lukea myös talousrikoksiksi. Muun muassa toimintojen kansainvälisyys tekee logistiikkasektorista potentiaalisen kiinnostuksen kohteen laitonta toimintaa harjoittaville tahoille. Logistiikkasektorissa toteutetut rikolliset teot ovat hyvin suunniteltuja ja vaikeita selvittää.

Jo vuosien ajan maantiekuljetukset Suomen itärajan yli Venäjälle ovat olleet hyvin pitkälle ulkomaalaistaustaisten yhtiöiden ja toimijoiden hallussa. Kuljetus-, huolinta- ja rahtausalan siirtyminen yhä kattavammin ulkomaalaistaustaisten yritysten haltuun on parantanut osaltaan laitoman toiminnan toimintaedellytyksiä Suomessa.

Suomessa toimivat ulkomaalaistaustaiset logistiikkayhtiöt eivät usein halua ilmoittaa yhtiökumppaneitaan, omistussuhteitaan tai liikevaihtoaan. Syytä tähän ovat muun muassa kilpailuvyön säilyttäminen sekä mahdollinen rahanpesu ja muut epämääräiset toiminnot. Suomessa toimivat ulkomaalaistaustaiset logistiikkayhtiöt voivat helposti kätkeä yhteytensä monin eri tavoin. Omistusta voidaan ketjuttaa välyhtiöitä hyväksikäyttäen. Samoin todellinen määräysvalta voidaan häivyttää bulvaanien avulla. Vientikaupassa käytetään edelleen todellisten toimijoiden suojaamiseen veroparatiiseihin sijoittautuneita yhtiöitä kaupan osapuolina.

Usein myös ulkomailla toimivista logistiikka-alan suomalaisyrityksistä tai tytäryhtiöistä on saatavissa vain rajoitetusti tietoja. Logistiikka-alan toimijoiden todellista verkottumista, ristiinomistuksia, liikevaihtoja, toimintavolyymeja tai rahavirtoja ei ole mahdollista selvittää ilman aktiivisia ja riittävän tehokkaita viranomaistoimintoja sekä tehokasta kansainvälistä tietojenvaihtoa.

Viimeisen vuosikymmenen aikana toimenpannuissa viranomaisten valvontaoperaatioissa on voitu todeta, että Suomesta ja muualta EU:sta Venäjälle tapahtuva transitokauppa kulkee merkittävässä määrin erityyppisten välittäjäyritysten kautta, joihin on linkittynyt usein myös rikollisia toimijoita. Kuljetusreitit voidaan muuttaa EU:sta Venäjälle sen mukaan, miten

tiukoiksi rajatarkastukset Venäjän eri EU-naapurimaissa kulloinkin arvioidaan. Kuljetuksia siirrellään muun muassa Suomen, Baltian maiden ja Puolan välillä hyvin suurin kustannuksin ja epätarkoituksenmukaisesti, mikä tukee käsitystä siitä, ettei kyse ole normaalista liiketoiminnasta.

Vaikutukset kuljetusalan yrityksiin

Harmaa talous on merkittävä uhka terveelle kilpailulle ja yritystoiminnalle. Harmaasta taloudesta kärsivät erityisesti ne yritykset, jotka toimivat vastuullisesti ja hoitavat yhteiskunnalliset velvoitteensa asianmukaisesti.

Kuljetusala on hyvin pääomavaltainen ja samalla riskipitoinen ala, jolla pienten yritysten osuus on suuri. Alan toimijoista yli 80 prosenttia on kooltaan 1-4 työntekijän yrityksiä. Kilpailua vääristävän harmaa talous kohdistuu erityisesti tämänkaltaisiin pieniin yrityksiin.

Harmaan talouden toimijoiden vahingollisuutta lisää kuljetusyritysten suomalaisen asiakaskunnan voimakas keskittyneisyys. Tätä nykyä kuljetusalan kotimaiset asiakkaat ovat voimakkaasti keskittyneitä monilla elinkeinoelämän toimialoilla, minkä pohjalta asiakasyritykset pystyvät hyödyntämään vahvaa neuvotteluasemaansa sekä kilpailuttamaan hinnat kannattavuusrajalle, jopa sen alle. Välttämällä lakiin perustuvia maksuja ja veroja sekä muita velvoitteita harmaassa taloudessa toimiva kuljetusyritys saa väärin perustein kilpailuetua.

Logistiikka-alan voimakkaasti muuttuneessa toimintaympäristössä viranomaisilla ja alan etujärjestöillä ei välttämättä ole enää selkeää kokonaiskuvaa alaan liittyvän rikollisuuden tilasta. Koko logistiikkaketjussa mukana olevien toimijoiden määrä on kansainvälistynyt ja kasvanut suureksi, mikä luo tilaa rikolliselle toiminnalle. Valvonta on osin hajanaista, eikä kaikilla viranomaisilla ole selkeitä yhteistyömuotoja ja tietojenvaihtoa tai edes velvoitetta niihin. Poikkeuksena edellisestä voidaan kuitenkin mainita se mitä Suomen PTR-viranomaisten toiminnan osalta on sovittu ja miten yhteistoimintaa toteutetaan.

Verohallinnon Harmaan talouden selvitysyksikön mukaan käytännön esteinä Suomen kuljetusalan harmaan talouden torjunnassa ovat olleet liikennelupaviranomaisten heikot tiedonsaantioikeudet muilta viranomaisilta ja viranomaisten tietojenvaihtoon liittyvä viranomaisyhteistyön kehittämättömyys.

Tehokas viranomaisvalvonta vähentää harmaan talouden esiintyvyyttä ja vahvistaa luottamusta toimialan kilpailuneutraliteettiin. Erityisesti analyysitoimintaa on aiheellista edelleen kehittää, koska silloin valvontaa voidaan kohdentaa oikeisiin kohteisiin. Kuitenkin pelkästään jälkikäteisesti tehdyillä valvontatoimilla ei voida saavuttaa kaikkia tavoiteltuja harmaan talouden torjunnan vaikutuksia. Ennaltaehkäisevät toimenpiteet ovat yhtä olennaisia harmaan talouden torjunnassa. Tässä on kuitenkin tärkeää huolehtia siitä, että alalla toimivien yritysten hallinnollinen taakka ei kasva ja vaarana koko elinkeinotoimintaa ja yritysten kasvua. Velvoitteensa hoitavien yritysten hallinnollisen taakan lisääminen vain vaikeuttaa asianmukaista yritystoimintaa ja samalla lisää harmaan talouden harjoittajien saamaa kilpailuetua.

Lupaviranomaisella tulisi olla nykyistä paremmat mahdollisuudet ehkäistä ennalta muun muassa lyhyen elinkaaren yritysten käyttöä sekä bulvaanirakenteita sisältävien yritysten tuloa alalle. Riittävät tiedot julkisoikeudellisten maksujen ja lakisääteisten velvoitteiden hoidosta sekä tiedot veronmaksu- ja -ilmoituskäyttäytymisestä ovat välttämättömiä edellä mainittujen väärinkäytösten havaitsemiseksi.

Viranomaisten välistä tietojenvaihtoa olisi aiheellista tehostaa siten, että viranomaisten väliset tietojenvaihtosäännökset tulisivat kahdensuuntaisiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että viranomaisella olisi sen lisäksi, että sillä on oikeus pyytää toiselta viranomaiselta salassa pidettä-

viä viranomaistietoja tehtäviään varten, myös oikeus oma-aloitteisesti luovuttaa toiselle viranomaiselle tietoja, joita se omassa tehtävässään havaitsee ja jolla voi olla vaikutusta toisen viranomaisen tehtäviin. Asia edellyttää aina lakitasoista säätelyä. Oma-aloitteisesta tietojenluovutuksesta tulee säätää tietoja luovuttavan sektoriviranomaisen omassa lainsäädännössä. Vastaavankaltaisia säädöksiä tulisi säätää muidenkin viranomaisten lainsäädäntöön. Kahdensuuntaiset tietojenvaihtosäännökset osaltaan vahvistaisivat uskottavaa viranomaisvalvontaa.

Kuljetus- ja logistiikka-alaa koskevaa rikollisuutta ja harmaata taloutta voidaan torjua tehokkaasti yritysten toimesta sopimusteknisin ja laatutoiminnan keinoin, joilla liiketoiminnalle asetetaan tietyt ehdot ja ehtojen laiminlyönneille sanktiot. Sekä omaa että sopimuskumppanien toimintaa on syytä arvioida rikosturvallisuuden näkökulmasta säännöllisesti.

Yritysten omakohtaisen rikosentorjuntatyön pohjaksi tarvitaan tietoa, jonka saaminen on yrityksille nykyisin monesti vaikeaa tai jopa mahdotonta. Yritysten ja viranomaisten toimivalle tiedonvaihdon on syytä luoda nykyistä paremmat edellytykset sekä kanavat ja toimintatavat niin paikallisesti kuin valtakunnallisestikin. Tullin tekemien MOU -sopimusten tyyppistä menettelyä on syytä hyödyntää myös poliisin ja yritysten kesken.